

Izabela Prokopczuk-Runowska

W nagrodę za dzielność : na pierś i na nagrobek - odznaczenia za walki o Tobruk

---

Niepodległość i Pamięć 24/2 (58), 203-232

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Izabela Prokopczuk-Runowska

Muzeum Wojska Polskiego

W nagrodę za dzielność. Na pierś i na nagrobek – odznaczenia za walki o Tobruk

Słowa kluczowe

Tobruk, „Szczury Tobruku”, odznaczenia, Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich

Streszczenie

Obrona Tobruku w 1941 roku była pierwszym militarnym sukcesem aliantów. Za swoją dzielność żołnierze nagradzani byli odznaczeniami według systemów odznaczeniowych obowiązujących w ich krajach oraz czasem w państwach sojusznicznych. W artykule zaprezentowane są odznaczenia, które otrzymywali żołnierze Wspólnoty Brytyjskiej, Polacy, żołnierze czechosłowaccy, a z drugiej strony Niemcy i Włosi, wspomniane są przykładowe osoby, które zostały nimi uhonorowane oraz ich czyny, a także odznaczeni pośmiertnie. Jeszcze w czasie oblężenia zostały wykonane medale pamiątkowe dla „Szczurów Tobruku”, zaś po wojnie, w Australii powstało Stowarzyszenie „Szczury Tobruku”, skupiające byłych żołnierzy, które przypomina o minionych dniach wydając m.in. rocznicowe medale i znaczki.

Obrona Tobruku 1941 roku była pierwszym militarnym sukcesem aliantów, który na kilka miesięcy wstrzymał zwycięski pochód gen. Rommela i jego Afrika Korps przez Afrykę Północną. O Tobruk w Afryce Północnej walczyli żołnierze Wspólnoty Brytyjskiej, Polacy, żołnierze czechosłowaccy, a z drugiej strony Niemcy i Włosi. Dzielność żołnierzy była nagradzana odznaczeniami otrzymywanymi zgodnie z systemami odznaczeniowymi obowiązującymi w ich krajach, czasem otrzymywali również nagrody obowiązujące w państwach sojusznicych.

Najbardziej skomplikowany był system brytyjski, ukształtowany jeszcze w czasie Wielkiej Wojny, który przewidywał oddzielne odznaczenia dla poszczególnych rodzajów wojsk: lądowych, morskich i lotnictwa oraz inne dla szeregowych i podoficerów, a inne dla oficerów. W czasie walk o Tobruk żołnierze Wspólnoty: Australijczycy, Brytyjczycy i Hindusi otrzymywali odznaczenia za czyny męstwa i odwagi w walce z przeciwnikiem przeznaczone dla wojsk lądowych. Najbardziej powszechnymi i stojącymi najniżej w hierarchii były nadawane za dzielność i odwagę oficerom Military Cross (Krzyż Wojskowy) oraz żołnierzom i podoficerom Military Medal (Medal Wojskowy). O wiele mniej było żołnierzy i podoficerów nagrodzonych Distinguished Conduct Medal (Medal Wybitnego Zachowania) oraz wyższych oficerów udekorowanych Distinguished Service Order (Order Służby Wybitnej).

Za walki o Tobruk nadawane było również najwyższe brytyjskie odznaczenie wojenne za pełne poświęcenia męstwo i odwagę w obliczu wroga The Victoria Cross, czyli Krzyż Wiktorii. Został on ustanowiony 29 stycznia 1856 roku przez królową Wiktorię w czasie wojen krymskich i na wyraźne życzenie królowej nadawany był, wbrew obowiązującym zasadom, niezależnie od stopnia i rodzaju sił zbrojnych¹. Krzyże od początku produkowane były przez londyńską firmę jubilerską Hancocks & Co.² Według legendy wykonywane są do dziś z brązu z przetopionych luf armat rosyjskich zdobytych pod Sewastopolem³.

---

¹ K. Brazier, *The Complete Victoria Cross. A full Chronological Record of all Holders of Britain's Highest Award for Gallantry*, Pen & Sword Books Ltd 2015, s. 1.

² Ibidem.

³ W rzeczywistości, jak wykazały badania, metal używany do wyrobu krzyży

Krzyż Wiktorii jest równoramienny, o ramionach rozszerzających się, zakończonych prosto, dość masywny, z lwem brytyjskim siedzącym na koronie królewskiej, poniżej na wstędze napis „FOR VALOUR” (Za Waleczność)⁴. Pośrodku rewersu znajduje się data czynu, za który został wręczony Krzyż. Zawieszka od strony awersu ozdobiona jest liśćmi laurowymi, od strony rewersu jest miejsce na wygrawerowanie nazwiska odznaczonego, numeru służbowego oraz oddziału. Krzyż Wiktorii noszony jest na karmazynowej wstążce (do 1918 roku dla marynarki wojennej wstążka była ciemnoniebieska⁵). Do marca 2015 roku nadano 1363 krzyże⁶ 1360 osobom⁷. W czasie II wojny światowej zostały nadane 182 Krzyże Wiktorii, w tym 83 pośmiertnie. Wśród odznaczonych było 19 Australijczyków (ośmiu z nich zostało nagrodzonych pośmiertnie)⁸. Za walki o Tobruk od kwietnia do listopada 1941 roku zostało nadanych 7 Krzyży Wiktorii.

Pierwszym, który otrzymał to najwyższe wyróżnienie w czasie oblężenia Tobruku, a zarazem pierwszym Australijczykiem, który został odznaczony Krzyżem Wiktorii w czasie II wojny światowej, był kapral John „Jack” Edmondson. W nocy z 13 na 14 kwietnia 1941 roku grupa niemieckich żołnierzy przedarła się przez zasieki z drutu kolczastego i rozłożyła ze stanowiskiem karabinów maszynowych. Przeciw nim został wysłany patrol złożony z oficera, kaprala Edmondsona i pięciu szeregowych. W czasie ataku na bagnety Edmondson został ranny w szyję i brzuch, mimo to pospieszył na pomoc swojemu oficerowi atakowanemu przez dwóch żołnierzy niemieckich, uratował mu życie i zabił obu nieprzyjaciół. Tuż po powrocie kapral Edmondson zmarł wskutek odniesionych ran. W uznaniu jego bohaterstwa, odwagi i postawy pełnej poświęcenia, stanowiącej przykład dla innych, został

---

pochodzi ze zwieńczenia części dennej luf armatnich zdobytych w czasie powstania bokserów w 1900 r. Zob.: Ibidem, s. 1.

⁴ W pierwotnych założeniach miał być to napis „For Bravery” (Za Odwagę), ostatecznie jednak przeważyło zdanie królowej, która obawiała się, że mógł on sugerować, że pozostali żołnierze nie byli odważni. Zob. Ibidem, s. 1.

⁵ Ibidem, s. 1.

⁶ Ibidem, s. 2.

⁷ Trzy osoby zostały odznaczone dwukrotnie.

⁸ T. Dorling, *Ribbons and Medals*, London 1974, s. 48.

odznaczony pośmiertnie Krzyżem Wiktorii. Spoczywa na cmentarzu wojennym w Tobruku⁹.

Na cmentarzu w Tobruku leży też inny żołnierz odznaczony pośmiertnie Krzyżem Wiktorii, kapitan James Jackman z 1. baonu Royal Northumberland Fusiliers, który otrzymał odznaczenie za umiejętność dowodzenia swoim oddziałem w czasie natarcia 25 listopada pod wzgórzem El Duda, niedaleko Tobruku, kiedy z narażeniem życia i zimną krwią, pod przeważającym nieprzyjacielskim ogniem utrzymał swoje pozycje. Zginął następnego dnia¹⁰.

Krzyże Wiktorii pośmiertnie otrzymali również dwaj żołnierze, którzy zginęli w bitwie pancernej pod Sidi Rezegh 21–23 listopada 1941 roku w czasie operacji „Crusader”, mającej odblokować Tobruk: John Beeley i George Gunn. Obaj zostali pochowani na cmentarzu wojennym w Knightsbridge w Libii. Ppor. George Gunn z 3. Regimentu Royal Horse Artillery dowodził czterema z baterii dwunastu dział przeciwpancernych. Kiedy trzy z nich zostały zniszczone, a ciężarówka, na której stało czwarte stanęła w płomieniach, osobiście zaczął z niego strzelać, nie zważając, że płonący ogień mógł w każdej chwili spowodować eksplozję amunicji. W tych warunkach strzelał celnie i trafił co najmniej dwa czołgi¹¹. Natomiast oddział, w którym służył strzelec John Beeley atakował lotnisko Sidi Rezegh. Gdy wszyscy oficerowie zostali ranni, to właśnie on prowadził swój oddział do ataku, unieszkodliwiając dwa karabiny maszynowe i jeden przeciwpancerny. Zginął, ale jego poświęcenie zainspirowało oddział do dalszej walki¹². Przez dwa dni walczył przeciwko atakującym w przewadze czołgom inny bohater spod Sidi Rezegh, uhonorowany Krzyżem Wiktorii brygadier John „Jock” Campbell z Royal Horse Artillery, który cały czas dowodził stojąc w odkrytym samochodzie na czele swojego oddziału¹³. Campbell zginął w wypadku samochodowym 26 lutego 1942 roku.

---

⁹ Australian War Museum, *Corporal John Hurst ‘Jack’ Edmondson*, <https://www.awm.gov.au/people/P10676284> [dostęp: 12.01.2017]. K. Brazier, op. cit., s. 307.

¹⁰ Ibidem, s. 311.

¹¹ K. Brazier, op. cit., s. 310.

¹² Ibidem, s. 311.

¹³ Ibidem, s. 311.

Distinguished Service Order, awers

Natomiast za męstwo i odwagę wykazaną w czasie oblężenia Tobruku Krzyż Wiktorii otrzymał kapitan Philip Gardner służący w Royal Tank Regiment, który pod ostrzałem próbował, przy pomocy swoich dwóch czołgów ocalić dwa samochody pancerne, co wprawdzie się nie udało, ponieważ pękła lina holownicza, natomiast z narażeniem życia i poświęceniem, mimo odniesionych ran ocalił rannego oficera. Kapitan Gardner walczył potem we Włoszech, pod Rzymem dostał się do niewoli, zmarł w 2003 roku¹⁴.

Krzyż Wiktorii pośmiertnie otrzymał również podpułkownik Geoffrey Keyes¹⁵, syn admirała Keyesa, bohatera z czasów Wielkiej Wojny, który 18 listopada dowodził nieudaną próbą porwania gen. Rommla z jego rzekomej kwatery w Beda Littoria. Misja od początku była pechowa (nieudane lądowanie z okrętu, gdzie została część ekwipunku), w czasie ataku na budynek Keyes wystrzelał cały magazynek wchodząc do pierwszego pokoju, w drugim został od razu postrzelony.

---

¹⁴ Ibidem, s. 311. Wcześniej, w kwietniu 1941 kapitan Gardner został odznaczony Military Cross.

¹⁵ Ibidem, s. 310.

Distinguished Conduct Medal – awers i rewers

Drugim w starszeństwie odznaczeń wojskowych, przeznaczonym dla oficerów wyższych wojsk lądowych był Distinguished Service Order (Order Służby Wybitnej), ustanowiony 6 września 1886 roku przez królową Wiktorię, jako nagroda za indywidualne czyny szczególnej zasługi lub wybitną służbę podczas działań wojennych. Jest to krzyż równoramienny o rozszerzających się, lekko zaokrąglonych ramionach pokrytych białą emalią. Pośrodku nałożona jest złota korona na czerwonej okrągłej tarczy otoczona zielonym wieńcem laurowym. Na rewersie, zamiast korony pośrodku znajduje się monogram królewski. Wstążka jest wiśniowa z niebieskimi paskami na brzegach. DSO za walki o Tobruk otrzymał podpułkownik John Murray¹⁶, dowódca australijskiej 20. Brygady wchodzącej w skład 9. Dywizji. Murray w lipcu 1941 roku, podczas nieobecności dowódcy gen. Leslie Morsheada dowodził obroną Tobruku. Distinguished Service Order otrzymał już po raz drugi, ponieważ po raz pierwszy został odznaczony już w czasie I wojny światowej.

---

¹⁶ Australian War Memorial <https://www.awm.gov.au/blog/2011/08/31/medals-of-a-rat> [dostęp:12.01.2017].

Żołnierze i podoficerowie odznaczeni byli Distinguished Conduct Medal (Medal Wybitnego Zachowania), ustanowionym w 1854 roku, w czasie wojen krymskich, najstarszym brytyjskim odznaczeniem wojskowym. Medal na awersie miał wizerunek władcy, zaś na rewersie napis „FOR DISTINGUISHED CONDUCT IN THE FIELD“. Medal zawieszony był na wstążce wiśniowej z granatowym paskiem pośrodku. Wśród żołnierzy odznaczonych DCM, którzy walczyli o Tobruk był m.in. Australijczyk szeregowy Oliver Neall¹⁷, który 21 stycznia 1941 roku, w czasie bitwy o zdobycie Tobruku w walce o Fort Pilastrino, pod ostrzałem wroga pobiegł po karabin przeciwpancerny i amunicję, a następnie ostrzelał z sukcesem trzy nieprzyjacielskie czołgi. Distinguished Conduct Medal otrzymał również inny Australijczyk, sierżant Neil Hamilton Russel, o którym pisano 15 października 1941 w gazecie „The Sydney Morning Herald”¹⁸, w informacji o odznaczeniach przyznanych dla bohaterów z Tobruku. Gazeta wymieniała nazwiska czterech odznaczonych Military Cross (por. Henry Nicholls, por. John Talbot Finlay, por. Peter Spencer Hayman i por. David Charles Siekmann), jednego Distinguished Conduct Medal (Neil Russel) oraz sześciu nagrodzonych Military Medal. Natomiast siedmiu żołnierzy otrzymało specjalne pochwały, zwane Commander-in-Chief’s cards.

O kilku dzielnych Australijczykach, odznaczonych Distinguished Conduct Medal napisał Peter Burness w artykule o bohaterach z Tobruku zamieszczonym na stronie Australian War Memorial. Pierwszy z nich to sierżant Geoffrey Hunt¹⁹, saper, odznaczony za ratowanie rannych członków swojego oddziału podczas rozminowywania pola oraz za wielokrotne nocne patrole w celu rozminowania terenu, przeprowadzane samodzielnie lub z małym oddziałem. Kolejnym był Jack Keith

---

¹⁷ Australian War Memorial <https://www.awm.gov.au/collection/REL31703.001> [dostęp:12.01.2017].

¹⁸ The Sydney Morning Herald, 15.10.1941 s. 9, <http://trove.nla.gov.au/newspaper/article/17769072> [dostęp:14.01.2017].

¹⁹ P. Burness, *Heroes of Tobruk*, Australian War Memorial, https://www.awm.gov.au/wartime/49/burness_tobruk [dostęp: 15.01.2017]; idem, *Hunt, Jacob Geoffrey (1912–1941)*, *Australian Dictionary of Biography*, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/hunt-jacob-geoffrey-10575/text18783>, published first in hardcopy 1996, [dostęp: 15.01.2017].

Weston²⁰, który brał udział w 23 nocnych patrolach, w tym w dalekich wypadach wywiadowczych przez ziemię niczyją, podczas których wykazał się zuchwałością i zimną krwią oraz niezwykłą umiejętnością nawigacji według gwiazd. Został odznaczony Distinguished Conduct Medal 31 lipca, a 19 października awansowany na sierżanta.

Przeznaczony dla oficerów Military Cross (Krzyż Wojskowy) ustanowiony 28 grudnia 1914 roku przez Jerzego V oraz przeznaczony dla żołnierzy i podoficerów Military Medal (Medal Wojskowy) ustanowiony również przez Jerzego V 25 marca 1916 roku, były najniższymi w hierarchii brytyjskiej odznaczeniami przyznawanymi za dzielność i odwagę w obliczu wroga. Odznakę Military Cross stanowił srebrny krzyż równoramienny o prostych, rozszerzonych na końcu ramionach z cyfrą królewską pośrodku krzyża oraz imperialnymi koronami na końcach ramion. Zawieszony był na białej wstążce z granatowym pasem pośrodku. Military Medal na awersie miał wizerunek panującego, zaś na rewersie pod cyfrą królewską napis „FOR BRAVERY IN THE FIELD” (Za Męstwo w Polu) ujęty w wieniec laurowy. Noszony był na wstążce granatowej z pięcioma paskami pośrodku: trzema białymi i dwoma czerwonymi.

Military Cross otrzymał m.in. porucznik Wiliam Horacy Noyes²¹, który na czele patrolu podkradł się i unieszkodliwił trzy lekkie niemieckie czołgi. Ponadto poprowadził atak na bagnety. Jego oddział zabił lub ranił obsługę siedmiu karabinów maszynowych i jedenastu dział przeciwpancernych oraz ochraniającą je piechotę. Odznaczenie to otrzymał również Polak, rotmistrz Antoni Smodlibowski, za dowodzenie wypadem 12 października i zdobycie cennego jeńca²².

Natomiast Military Medal został nagrodzony sierżant Cecil Cawthorne. Patrol Cawthorne'a w nocy z 27 na 28 lipca wyruszył w celu pochwycenia jeńca. Cawthorne, mimo ran zabił jednego przeciwnika,

---

²⁰ P. Burness, *Heroes of Tobruk...*, op. cit.; L. Brodrick, *Weston, Jack Keith (1912–1963)*, *Australian Dictionary of Biography*, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/weston-jack-keith-12003/text21501>, published first in hardcopy 2002, [dostęp: 16.01 2017].

²¹ Australian War Memorial, <https://www.awm.gov.au/people/rolls/R1511750/> [dostęp: 14.01.2017].

²² *Ułani Karpaccy. Zarys historii pułku*, red. J. Bielatowicz, Londyn 1966, s. 90–91.

Military Medal – awers i rewers

a drugiego, kaprała, wziął do niewoli²³. Military Medal uhonorowany został również ułan z cenzusem Gerhard Kuta z 2. szwadronu Pułku Ułanów Karpackich. „Odznaczył się on tym, że gdy mu się własny pistolet „Thompson” zaciął, odrzucił go na bok, wskoczył do bunkru npla [nieprzyjaciela], wyrwał jednemu z obrońców jego karabin i bagnetem wybił całą załogę bunkra”²⁴.

Reforma brytyjskiego systemu odznaczeniowego przeprowadzona 1993 roku zlikwidowała podział odznaczeń w zależności od stopnia, zaprzestano tym samym nadawania w wojskach lądowych Military Medal, pozostawiając dla wszystkich stopni Military Cross²⁵.

²³ A. Staunton, *Cawthorne, Cecil Hamilton (Jim) (1906–1985)*, [w:] *Australian Dictionary of Biography*, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/cawthorne-cecil-hamilton-jim-12300/text22089>, published first in hardcopy 2007, [dostęp: 15.01.2017].

²⁴ *Ułani Karpaccy...*, op. cit., s. 91.

²⁵ Analogicznie najniższymi odznaczeniami za waleczność dla marynarki pozostał Distinguished Service Cross, a dla lotnictwa Distinguished Flying Cross.

Medal Siege of Tobruk

Jednocześnie Distinguished Service Order został pozostawiony tylko jako nagroda za wybitne dowodzenie, natomiast w miejsce jego oraz Distinguished Conduct Medal, a także ich odpowiedników w marynarce i siłach powietrznych za męstwo i odwagę w obliczu wroga został wprowadzony Conspicuous Gallantry Cross (Krzyż za Wybitną Odwagę).

Głównodowodzący obroną Tobruku australijski generał Leslie Morshead²⁶, za zwycięską obronę otrzymał awans do stopnia generała porucznika oraz został komandorem Orderu Imperium Brytyjskiego i kawalerem Krzyża Srebrnego Orderu Wojennego *Virtuti Militari*.

Już po wojnie wszyscy żołnierze alianccy, zarówno ze Wspólnoty Brytyjskiej, jak i Polacy oraz żołnierze czechosłowaccy, walczący w Tobruku i Afryce Północnej otrzymali popularne brytyjskie

---

²⁶ A.J. Hill, *Morshead, Sir Leslie James (1889–1959)*, [w:] *Australian Dictionary of Biography*, National Centre of Biography, Australian National University, <http://adb.anu.edu.au/biography/morshead-sir-leslie-james-11180/text19923>, published first in hardcopy 2000, [dostęp: 15.01.2017].

odznaczenia pamiątkowe The 1939–1945 Star (Gwiazdę 1939–1945), The Africa Star (Gwiazdę Afryki), Defence Medal (Medal Obrony) i War Medal 1939–1945 (Medal Wojny 1939–1945).

Oblężeni musieli odpierać ataki oblegających, sami jednak nie pozostawali dłużnymi, organizując nocne wypadki na pozycje wroga. To właśnie poświęcenie i bohaterstwo w tych nocnych patrolach było najczęściej wymienianą zasługą przy wręczaniu odznaczeń za odwagę. Propaganda niemiecka ochrzciła obrońców pogardliwym mianem szczurów, zarzucając im, że „dali się złapać jak szczury w pułapkę”. Takie określenia padały w propagandowych audycjach nadawanych z Hamburga na Wyspy Brytyjskie. Prowadzących te audycje alianci nazywali „lord Haw Haw”²⁷. Ponadto rozległe linie okopów, tuneli i schronów, które wybudowali obrońcy, aby chronić się przed bombardowaniami niemiecko-włoskimi, również dawały powód do nazywania ich szczurami. Australijscy żołnierze z humorem przyjęli tę nazwę, nazywając sami siebie „Szczurami Tobruku”, określenie to przejęła później również polska Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich.

Przy omawianiu odznaczeń, jakie otrzymywali za swoją dzielność obrońcy Tobruku, należy wspomnieć o medalach pamiątkowych, nieoficjalnych, które jednakże były dumnym znakiem wyróżniającym dla „Szczurów Tobruku”. Jeszcze w czasie oblężenia, podobno z zestrzelonego niemieckiego bombowca, zostały wykonane medale pamiątkowe z białego metalu z wizerunkiem szczura i napisem dookoła „RATS OF TOBRUK 1941”. Istnieją dwie wersje dotyczące powstania tych medali²⁸. Według jednej z nich medal został zaprojektowany przez kaprała Leslie Duftona z 2/13 Kompanii Saperów, przy pomocy kaprała Roya Costello i sapersa Fredericka Bignilla. Dufton pracował nad medalem trzy wieczory. Początkowo medale miały być przeznaczone tylko dla ich trójki, ponieważ jednak spodobały się innym kolegom, miały zostać wykonane dla wszystkich żołnierzy z kompanii. Później, decyzją ppłk. Jacka Manna, mieli je otrzymać wszyscy saperzy z 9. Dywizji. W Palestynie, w zakładzie złotniczym Michsaf

---

²⁷ Australian War Memorial, <https://www.awm.gov.au/blog/2011/08/31/medals-of-a-rat> [dostęp: 15.01.2017].

²⁸ Australian War Memorial, <https://www.awm.gov.au/collection/RELAWM20120> [dostęp: 15.01.2017].

została wykonana matryca i ok. 300–500 medali. Według drugiej wersji wykonawcą prototypu medalu z gipsu dentystycznego był lekarz dentysta Arthur Barton Pilgrim Amies, a ok. 300 egzemplarzy zrobili dla siebie później saperzy.

Znanych jest kilka egzemplarzy tego medalu. Jeden, z emaliowaną na niebiesko tarczą pod wizerunkiem szczura, został wykonany w 1942 roku w Palestynie w zakładzie Michsaf, na rewersie znajduje się znak wytwórcy „MICHSAF / MADE IN PALESTIN[E]”²⁹, drugi bez emalii, na rewersie ma wybite „254 / TX 813 / BINGHAM / F.P.”³⁰. Napisy te oznaczają kolejny numer medalu, numer służbowy właściciela i jego nazwisko. Medal należał do chorążego FRANCISA PETERA BINGHAMA, nr służbowy TX813, odznaczonego również Military Medal³¹. Kolejny egzemplarz, również bez emalii na awersie, ma na rewersie tylko kolejny numer nadania „193”. Należał on do sapersa W. Pearsona i jest własnością Australian War Memorial³².

Znany jest jeszcze inny medal wykonany w czasie oblężenia Tobruku, który należał do wspomnianego wcześniej ppłk. Johna Murraya, dowódcy 20. Brygady. Ma on kształt trójkąta, wykonany jest z mosiądzu, na nim przylutowany jest mniejszy trójkąt aluminiowy, na nim jeszcze mniejszy miedziany, na który nałożony jest wizerunek szczura. Na zewnętrznym mosiężnym trójkącie dookoła wryty jest napis „TOBRUK RATS 1941”. „Wstążka” jest mosiężna, z paskami miedzi po bokach. Na „wstążce” wryte są słowa przeznaczone dla tzw. lorda Haw Haw „PRESENTED BY LORD HAW-HAW TO THE” (Ofiarowany przez lorda Haw Haw dla [szczurów Tobruku]). Medali tych zostało wykonanych podobno ok. 20³³.

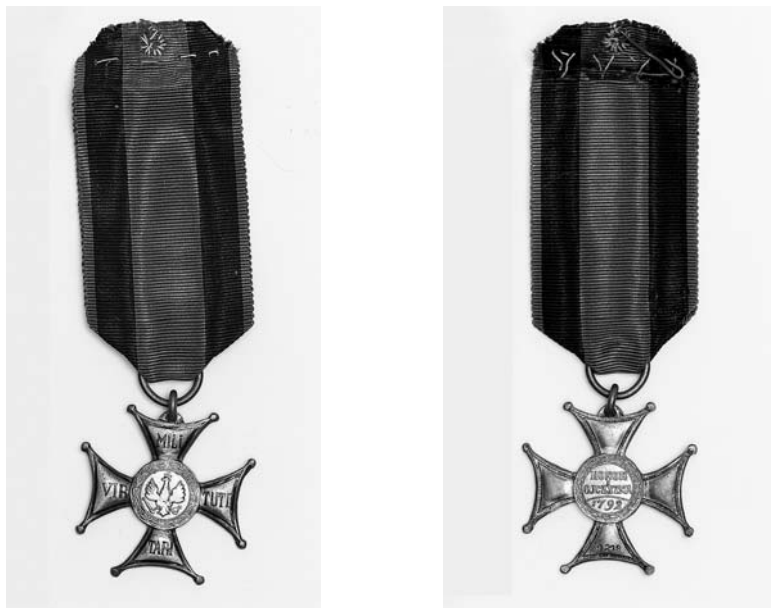
²⁹ Ibidem.

³⁰ Strona: The Numismatic Bibliomania Society, http://www.coinbooks.org/esylum_v14n16a14.html [dostęp: 16.01.2017].

³¹ Australian War Memorial, <https://www.awm.gov.au/people/rolls/R1508927/> [dostęp: 16.01.2017].

³² Medal taki został wypożyczony z Australian War Memorial na wystawę w Muzeum Wojska Polskiego „Tobruk 1941. W 75. rocznicę walk Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich w obronie pustynnej twierdzy” (czerwiec 2016–luty 2017).

³³ Australian War Memorial, <https://www.awm.gov.au/blog/2011/08/31/medals-of-a-rat> [dostęp: 15.01.2017].

Krzyż Srebrny Orderu Wojennego Virtuti Militari – awers i rewers

Oblężenie Tobruku spowodowało zadzierzgnięcie między żołnierzami więzi koleżeńskich i poczucie wspólnej dumy z udziału w tym ważnym epizodzie wojennym. Australijskie „Szczury Tobruku” już w 1945 roku zwołały inauguracyjne posiedzenie Stowarzyszenia „Szczury Tobruku”, skupiającego wszystkich żołnierzy, którzy brali udział w oblężeniu Tobruku i zasłużyli na to zaszczytne miano. Odznakę Stowarzyszenia stanowi duża litera T jak „Tobruk” z wizerunkiem szczura pustynnego z długim ogonem pośrodku, zwieńczona koroną królewską, wokół znajduje się wstęga z napisem „RATS of Tobruk Assotiation”. Członkowie Stowarzyszenia dbają, aby nie zapomniano o tamtych dniach oraz ich bohaterach. W 1977 roku Stowarzyszenie wydało dla wszystkich uczestników walk o Tobruk: Australijczyków, Brytyjczyków, Polaków, Czechów i Słowaków pamiątkowy medal „Siege of Tobruk” (Oblężenie Tobruku). Odznakę medalu z białego metalu stanowi litera T z napisem pośrodku „TOBRUK SIEGE 1941”. Medal zawieszony jest na wstążce żółtej, piaskowej z czerwono-granatowym prążkiem po jednej stronie i niebiesko-czerwonym prążkiem po drugiej stronie.

Krzyż Walecznych

W Canberze znajduje się pomnik poświęcony „Szczurom Tobruku”, który został odsłonięty 13 kwietnia 1983 roku przez gubernatora generalnego Australii sir Stephena Ninian.

W 1991 roku, z okazji 50. rocznicy oblężenia, z inicjatywy Stowarzyszenia, Królewska Mennica Australii wybiła okolicznościowy złożony medal z wizerunkiem odznaki Stowarzyszenia na awersie, a na rewersie z liściem palmowym i napisem dookoła: „TO COMMEMORATE THE 50TH ANNIVERSARY OF THE SIEGE OF TOBRUK – 10-4-41 – 7-12-41”.

Również 10 lat później, w 2011 roku wydana została pamiątkowa odznaka w kształcie litery „T”, w górnej części z napisem „TOBRUK”, w dolnej wstęga z datami „1941-2011”.

W drugiej połowie sierpnia 1941 roku do Tobruku przybyła Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich i czechosłowacki 11. Batalion Piechoty pod dowództwem Karela Klapalka. Czechosłowaccy żołnierze za swoją dzielność otrzymywali Czechosłowacki Krzyż Walecznych, wznowiony 20 grudnia 1940 roku przez emigracyjny rząd czechosłowacki w Londynie, w celu nagrodzenia żołnierzy oraz wszystkich osób walczących o wyzwolenie Czechosłowacji. Krzyż z brązu ma ramiona w kształcie strzał, między ramionami skrzyżo-

Gen. Sikorski dekoruje Krzyżem Walecznych żołnierzy Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich – porucznika Jarosława Kozdubę, kaprala Jana Włocha i sapera Zygmunta Kolosza

Odnaczeni żołnierze

wane miecze. Pośrodku krzyża na awersie umieszczona jest tarcza z herbem Czechosłowacji: czeskim lwem z herbem Słowacji, na rewersie na końcach ramion krzyża znajdują się herby Słowacji, Śląska, Moraw i Rusi Zakarpackiej, zaś pośrodku tarcza z herbem Czech, na którym dookoła lwa widnieje data „1939”. Wstążka biała w naprzemienne prążki czerwone i niebieskie. Innym odznaczeniem, którym nagradzano dzielność Czechów i Słowaków był Medal za Odwagę, ustanowiony w październiku 1940 roku, nadawany za osobistą dzielność i odwagę w obliczu nieprzyjaciela. Medal wykonany jest z brązu, na awersie głowa lwa z mieczem ujęte w 2 gałązki lipy oraz wstęga z napisem „Za Chrabrost”, na rewersie znajduje się napis: „PRAVDA WITĚZI 1939” w otoku dwóch gałązek lipowych. Zawieszka medalu jest w kształcie litery „V” ozdobiona od strony awersu listkami lipowymi. Medal noszony był na wstążce granatowej z czerwonymi paskami i białymi prążkami pośrodku i czerwono-białymi prążkami przy krawędziach³⁴.

Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich, polskie „Szczyry Tobruku” za walki w Afryce Północnej w latach 1941–1942 otrzymała 34 krzyże Orderu Wojennego *Virtuti Militari* (jeden złoty i 33 srebrne), w tym osiem pośmiertnych oraz Krzyże Walecznych.

Ordery *Virtuti Militari* otrzymali³⁵:

gen. bryg. Stanisław Kopański, dowódca SBSK, Krzyż Złoty (nr 26);
ppor. Adam Włoch z 2. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9222 pośmiertnie);
sierż. podch. Zbigniew Pieniążek z dywizjonu przeciwpancernego, Krzyż Srebrny (nr 9237 pośmiertnie);

st. sierż. Bronisław Kraczkowski z dywizjonu przeciwpancernego, Krzyż Srebrny (nr 9251 pośmiertnie);

sierż. Józef Staszewski z 3. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9304 pośmiertnie);

kpr. Czesław Sobocki z 1. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9252 pośmiertnie);

---

³⁴ Odznaczeniom czechosłowackim poświęcony jest w tym tomie osobny artykuł prof. Krzysztofa Filipowa.

³⁵ „Lista imienna odznaczonych Krzyżem *Virtuti Militari*”, maszynopis w Instytucie Polskim i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie; Z. Wesołowski, *Kawalerowie Orderu *Virtuti Militari**, Hallmark Press, Miami 1992.

kpr. Edmund Buczkowski z 2. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9253 pośmiertnie);

st. strz. Stanisław Sadowski z 1 baonu, Krzyż Srebrny (nr 9254 pośmiertnie)

strz. Władysław Majewski z dywizjonu przeciwpancernego, Krzyż Srebrny (nr 9255 pośmiertnie);

rtm. Antoni Smodlibowski z Pułku Ułanów Karpackich, Krzyż Srebrny (nr 9264);

kpt. Stanisław Jandziś z 1. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9301);

kpt. Antoni Dusza z 3. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9223);

kpt. Władysław Kliś z 3. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9224);

kpt. Marian Osiczko z 1. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9225);

kpt. Stanisław Trendowski z 1. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9226);

ppor. Stefan Bortnowski z 1. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9248);

ppor. Mieczysław Sawicki z 2. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9249);

ppor. Józef Zgoła z 2. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9250);

ppor. Zdzisław Mrugalski z 3. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9317);

st. sierż. Karol Czechowski z 3. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9256);

ogn. podch. Tadeusz Budzich z Pułku Artylerii, Krzyż Srebrny (nr 9315);

ogn. podch. Józef Szczotka z Pułku Artylerii, Krzyż Srebrny (nr 9316);

sierż. podch. Adolf Bochenski z 2. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9302);

sierż. Zygmunt Turski z 2. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9303);

plut. podch. Leon Rodowicz-Rutowicz z 2. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9305);

plut. Henryk Torbus z 1. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9306);

plut. Eligiusz Malinowski z 2. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9307);

plut. Franciszek Górny z 2. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9308);

plut. Kazimierz Belina z 3. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9318);

kapr. Edward Szczęśniak z 3. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9309);

st. strz. Ludwik Sobczyk z 1. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9310);

st. strz. Stanisław Olender z 3. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9311);

strz. Józef Pacholczyk z 2. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9312);

strz. Henryk Bujnowicz z 3. baonu, Krzyż Srebrny (nr 9313);

Ponadto order *Virtuti Militari*, oprócz gen. Morshead'a, za wojnę w Afryce Północnej otrzymali jeszcze inni dowódcy alianccy: gen.

Auchinleck, Wavell, Ritchie i następca gen. Morshead`a na stanowisku dowódcy oblężonej twierdzy gen. Ronald Scobie³⁶.

Pierwszym Polakiem odznaczonym *Virtuti Militari* był młodziutki, 17-letni sierżant podchorąży Zbigniew Pieniążek, który zgłosił się na ochotnika na patrol, w trakcie którego zginął. Jego koledzy z patrolu zabrali jego ciało z powrotem, mimo ostrzału z cekaemów³⁷. Pośmiertnie został uhonorowany *Virtuti Militari* i awansowany na podporucznika. Został pochowany na cmentarzu wojennym w Tobruku. Na jego cześć Marian Hemar, również żołnierz Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich i obrońca Tobruku, napisał wiersz *Virtuti Militari*.

Polacy, podobnie jak Australijczycy zasłynęli z nocnych wypadów na pozycje wroga. Jednym z najsłynniejszych uczestników patroli i wypadów był sierżant podchorąży Adolf Bocheński, który brał udział w ok. 50 z nich, w ich trakcie rozbijając wiele min. Między innymi zasłynął tym, że w nocy z 15 na 16 września, patrol z jego batalionu przeszedł pomiędzy dwoma stanowiskami nieprzyjacielskimi i 150 m za nimi spalił wieżę obserwacyjną dla artylerii. Za swoje czyny został odznaczony orderem *Virtuti Militari*.

Równie słynnym z nocnych patroli był rotmistrz Antoni Smodlibowski, dowódca 2. szwadronu Pułku Ułanów Karpackich, który w październiku kilkakrotnie prowadził wypad na pozycje włoskie, celem zdobycia jeńców. Największe znaczenie zarówno militarne, jak i moralne miał poprowadzony przez niego patrol w nocy z 12 na 13 października, kiedy to po raz pierwszy od kilku tygodni pochwycono jeńca, który na dodatek okazał się bardzo cennym. Był to podoficer Giuseppe Esposito, który dostarczył oblężonym wielu ważnych informacji³⁸. Za swoją akcję Smodlibowski został odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego *Virtuti Militari*, otrzymał również brytyjski *Military Cross*³⁹. Dekoracji dokonał Naczelny Wódz gen. Władysław Sikorski, który jako jedyny dowódca aliancki wysokiego szczebla zdecydował się na odwiedzenie oblężonej twierdzy.

---

³⁶ Ibidem.

³⁷ Z. Odrowąż Zawadzki, *Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich w obronie Tobruku*, „Niepodległość i Pamięć” 2002, nr 18, s. 85.

³⁸ *Ułani Karpaccy...*, op. cit., s. 90–91.

³⁹ Ibidem, s. 91.

Po dotarciu do Tobruku 14 listopada odznaczył krzyżem *Virtuti Militari* rotmistrza Antoniego Smodlibowskiego, a dwudziestu trzech żołnierzy Krzyżami *Walecznych*⁴⁰. Wśród nich byli również m.in. uczestnicy wypadów z 6 listopada i 12 listopada. W wypadzie 12 listopada uczestniczyło 11 ochotników pod dowództwem ppor. Józefa Michałowskiego. Jego celem było pojmanie jeńców. Polacy podkradli się pod stanowisko włoskie i zaatakowali biorąc pięciu jeńców. W czasie ataku został ranny Romuald Taubert⁴¹, który swój Krzyż *Walecznych* otrzymał w szpitalu.

Gen. Sikorski wizytował w Tobruku poszczególne oddziały na linii frontu⁴², rozmawiając z dowódcami i żołnierzami, zaznajamiając się z panującą sytuacją i nagradzając najdzielniejszych Krzyżami *Walecznych*. Zapoznając się z warunkami służby saperów odznaczył Krzyżami *Walecznych* por. Jarosława Kozdubę, kaprała Jana Włocha i sapera Zygmunta Kolosza⁴³. Po wizycie w 5. baterii Karpackiego Pułku Artylerii i dywizjonie przeciwpancernym, w 2. batalionie Naczelny Wódz odznaczył kaprała Ludwika Listwana i strzelca Stanisława Dębskiego, uczestników wypadu z 12 listopada, w 3. kompanii: plutonowego podch. Adama Iwanejkę, kaprała Józefa Szabaczyka, kaprała Eligiusza Malinowskiego, kaprała Tadeusza Maja, strzelca Zenona Kozłowskiego, uczestników wypadu w dniu 6 listopada. W 2. kompanii gen. Sikorski uhonorował sześciu uczestników wypadu po jeńców z 12 listopada⁴⁴: dowódcę patrolu: ppor. Józefa Michałowskiego, plut. Stanisława Dudnika, plut. Franciszka Górnego, strzelca Romana Przystajkę, strzelca Waclawa Woźniaka i strzelca Kazimierza Jeziorzkiego. W czasie wizytacji w 1. szwadronie Pułku Ułanów Karpackich odbyła się jedyna, wspomniana już, dekoracja krzyżem *Virtuti Militari*, który otrzymał rotmistrz Antoni Smodlibowski. Ponadto

---

⁴⁰ Dziennik Działań SBSK, rękopis, Instytut Polski i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie, s. 174–178.

⁴¹ R. Taubert, *Wyprowadzenie „język”*, „Kombatant” 2003, nr 12, s. 4, 5.

⁴² Dziennik Działań SBSK, rękopis, Instytut Polski i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie, s. 174–178.

⁴³ Ibidem, s. 173

⁴⁴ Krzyżami *Walecznych* nagrodzono wszystkich jedenastu uczestników tego wypadu.

Krzyż Czynu Bojowego Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie

Naczelnny Wódz odznaczył Krzyżami Walecznych uczestników wypadu z 12 października i patroli poprzedzających ten wypad: mjr. Władysława Bobińskiego, dowódcę Pułku Ułanów Karpackich, wachmistrza podchorążego Stanisława Niedbala, ułana z cenzusem Jana Gabrysia i ułana z cenzusem Gerharda Kutę⁴⁵. W Tobruku Krzyż Walecznych z rąk Naczelnego Wodza otrzymał również dowódca Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich gen. Stanisław Kopański oraz dwóch żołnierzy III dywizjonu Karpackiego Pułku Artylerii: ogniomistrz podchorąży Tadeusz Budzich i 17-letni telefonista Władysław Kabaj.

Za walki o Tobruk Krzyże Walecznych otrzymali jeszcze inni żołnierze z Pułku Ułanów Karpackich, acz nie w czasie wizyty gen. Sikorskiego. Ppor. J. Witkowski poprowadził patrol 8 listopada, z zamiarem wzięcia jeńca. W przygotowaną zasadzkę wpadła grupa żołnierzy włoskich, wywiązała się walka na bagnety, w czasie której Włosi stracili 8 zabitych i rannych oraz jeńca, pojmanego przez Jana Gabrysia.

---

⁴⁵ Gerhard Kuta został także odznaczony brytyjskim Military Medal, patrz. przypis nr 25.

Po stronie polskiej w czasie akcji zostali ranni: ppor. Witkowski, st. ułan Z. Kozłowski i uł. J. Jędryszczak⁴⁶. Ponadto Krzyżami Walecznych zostali odznaczeni: por. M. Paciorek, ppor. Z. Paciorek, st. wachm. J. Podwysocki, kpr. S. Kubacki, kpr. J. Fus, kpr. M. Tomaszewski, st. uł. Z. Michalski, uł. T. Serafin, uł. J. Karch oraz dwóch pośmiertnie – uł. Czesław Drabik i kpr. Józef Sieczkowski⁴⁷.

Krzyż Walecznych otrzymał również m.in. ppor. Edmund Wilkosz, który zginął pod Monte Cassino i został pośmiertnie odznaczony *Virtuti Militari*, a za swoje wojenne męstwo także brytyjskim *Military Cross*. Innym żołnierzem odznaczonym Krzyżem Walecznych za walki o Tobruk był późniejszy harcmistrz i polityk emigracyjny Zygmunt Szadkowski. Krzyżem Walecznych za walki w Tobruku został również odznaczony sierżant Wincenty Antkowicz⁴⁸.

Pamięć o Tobruku towarzyszyła polskim żołnierzom SBSK przez całą wojnę i po jej zakończeniu. Żołnierze Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich już po przekształceniu SBSK w 3. Dywizję Strzelców Karpackich, otrzymali odznakę pamiątkową zatwierdzoną przez Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego. Odznakę stanowi stylizowany, ukoronowany orzeł stojący na cokole, na którym znajduje się napis „TOBRUK”, pod nim półksiężyc (symbol arabskiej Libii), otaczający dwa ukośnie bagnety, skierowane ostrzem ku górze. Między nimi, pod napisem Tobruk monogram „SBSK”. Na stronie odwrotnej odznaki, znajdował się kolejny numer nadania oraz próba srebra: 800, jeżeli odznaka była wykonywana w srebrze.

Polscy żołnierze z SBSK w większości znaleźli się w 3. Dywizji Strzelców Karpackich 2. Korpusu i po przejściu szlaku bojowego przez Monte Cassino, Ankonę i Bolonię otrzymywali polskie i brytyjskie odznaczenia pamiątkowe.

Ustawą z 17 maja 1989 roku został ustanowiony Krzyż Czynu Bojowego PSZ na Zachodzie⁴⁹. Krzyż nadawany był uczestnikom działań bojowych prowadzonych przez Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie

---

⁴⁶ *Ułani Karpaccy...*, op. cit., s. 97.

⁴⁷ Obaj zginęli 25 października na stanowisku ogniowym w 3. szwadronie. Zob. *Ułani Karpaccy...*, op. cit., s. 91.

⁴⁸ http://www.anaspides.net/military/decorations_antkowicz.html [dostęp: 16.01.2017].

⁴⁹ Dz. U. z 1989 r. nr 30, poz. 161.

Medaglia al Valore Militare – awers i rewers

podczas II wojny światowej. Na wstążce mogą być noszone okucia (jest ich 15) z nazwami bitew lub działań bojowych, w których brali udział odznaczeni. Jedno z okuc „TOBRUK” poświęcone jest bitwie o Tobruk.

W walkach o Tobruk walecznością wykazywali się nie tylko broniący twierdzy żołnierze alianccy. Atakujący ich żołnierze włoscy i niemieccy, również otrzymywali nagrody za swoje męstwo. Tobruk atakowały nie tylko wojska lądowe, ale również lotnictwo prowadziło bombardowania stanowisk alianckich. Niemcy za swoją dzielność byli odznaczani przede wszystkim Krzyżem Żelaznym. Krzyż Żelazny został ustanowiony 10 marca 1813 roku jako odznaczenie nadawane za męstwo i odwagę na polu walki w trzech klasach. Początkowo awers krzyża był gładki, czarny, natomiast na rewersie pośrodku znajdowały się liście dębowe, nad nimi inicjały króla „FW” pod koroną, na dolnym ramieniu data „1813”. Krzyż został reaktywowany w czasie wojny francusko-pruskiej w 1870 roku. Wtedy na awersie pośrodku umieszczono literę „W”, powyżej koronę, poniżej na dolnym ramieniu datę „1870”. W czasie I wojny światowej, rok „1870” został zastąpiony przez „1914”. W 1939 roku, na awersie pośrodku krzyża została umieszczona

Odznaka pamiątkowa Samodzielnej
Brygady Strzelców Karpackich

Krzyż Żelazny kl. I

swastyka, a na dolnym ramieniu data „1939”. Zmianie uległy również barwy wstążki, dotychczasowa czarna z białymi paskami została zastąpiona przez czerwoną z biało-czarnymi paskami przy krawędzi, ponadto wprowadzono również dodatkowo, oprócz dotychczasowych trzech klas Krzyża Żelaznego, pięć klas Krzyża Rycerskiego Krzyża Żelaznego (Krzyż Rycerski Krzyża Żelaznego oraz ozdobiony Liśćmi Dębu, Mieczami, Brylantami, Złotymi Liśćmi Dębu).

Krzyżem Rycerskim Krzyża Żelaznego został odznaczony 13 kwietnia 1941 roku ppłk Gustav Ponath, dowódca 8. pułku karabinów maszynowych. Następnego dnia został wysłany bez wsparcia artyleryjskiego przeciw australijskiemu oddziałowi. Australijczyk, mimo przewagi liczebnej przeciwnika w starciu zabił trzech Niemców, w tym dowódcę Gustava Ponatha, który otrzymał postrzał w szyję, a 14 ranili. Śmierć dowódcy osłabiła siły niemieckie, pozostałych 100 żołnierzy dostało się do niewoli. Gustav Ponath pośmiertnie został awansowany na pułkownika. Niemiecka flaga, w którą zawinięte było ciało Ponatha jest przechowywana w zbiorach Australian War Memorial⁵⁰.

⁵⁰ Australian War Memorial, <https://www.awm.gov.au/collection/REL39783/> [dostęp: 20.01.2017]; Monument details supplied by Monument Australia, [www.monumentaaustralia.org.au](http://monumentaaustralia.org.au) [dostęp: 20.01.2017], <http://monumentaaustralia.org.au/themes/people/foreigners/display/98881-gustav-ponath>

W czerwcu 1941 roku głównodowodzący (od 25 marca do 19 lipca) wojsk włoskich i niemieckich gen. Italo Gariboldi, został udekorowany przez gen. Rommla Krzyżem Żelaznym I i II klasy⁵¹.

Generał Rommel w czasie walk w Afryce Północnej otrzymywał kolejne klasy Krzyża Rycerskiego Krzyża Żelaznego: z Liśćmi Dębu 20 marca 1941 roku, Z Mieczami 20 stycznia 1942 i Brylantami 11 marca 1943 roku⁵². Rommel był jednym z 27 osób odznaczonych Krzyżem Rycerskim Krzyża Żelaznego z Liśćmi Dębu, Mieczami i Brylantami.

Włosi otrzymywali Medal za Męstwo Wojskowe (Medaglia al valore militare)—odznaczenie ustanowione przez króla Wiktora Amadeusza III w 1793 roku, nadawane żołnierzom włoskim i sprzymierzonym bez względu na stopień, osobom cywilnym, a także oddziałom wojskowym za czyny waleczności i męstwa w czasie wojny oraz ustanowiony w 1922 roku przez króla Wiktora Emanuela III Krzyż Wojennej Zasługi za Męstwo Wojskowe (La Croce di Guerra al Valore Militare), pomyślany jako stopień niższy przed Medalem za Męstwo Wojskowe.

Medal ma trzy stopnie: złoty, srebrny oraz brązowy⁵³. Na awersie widnieje owalna tarcza z godłem dynastii sabaudzkiej zwieńczona koroną w otoku gałązki palmowej i laurowej. Wokół napis „AL VALORE MILITARE” (Za Męstwo Wojskowe”). Na rewersie znajduje się miejsce na wygrawerowanie nazwiska odnanzonego w otoku gałązek laurowych. Medal noszony jest na niebieskiej wstążce. Krzyż Wojennej Zasługi za Męstwo Wojskowe wykonany był z brązu w kształcie krzyża greckiego. Od strony awersu znajdował się monogram królewski, napis MERITO DI GUERRA i krótki miecz, na rewersie pięciopromienna gwiazdka na tle rozchodzących się promieni. W wyniku wprowadzonej 17 października 1941 modyfikacji został zamieniony awers z rewersem, ponadto zmieniono napis na rewersie na „CROCE AL

---

⁵¹ Film „1941-06-25 Die Deutsche Wochenschau Nr 564”, <https://archive.org/details/1941-06-25-Die-Deutsche-Wochenschau-564> [dostęp: 20.01.2017].

⁵² Rommel Erwin, <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/RommelE-R.htm> [dostęp: 20.01.2017]

⁵³ P. Sézanne, *Prontuario di Faleristica Ufficiale Italiana. Insegne al. Valore*, Parma 1993, s. 29, 30, 64; „Ordini Cavallereschi del Regno d'Italia Ed Onorificenze pontificie magistrali Ed Estere” Edizioni Impero 1939.

Croce di Guerra al Valore Militare – awers i rewers

VALOR MILITARE”⁵⁴. Do 1943 roku wstążka medalu była niebieska z białymi paskami po bokach⁵⁵. Oznacza to, że za walki o Tobruk żołnierze włoscy otrzymywali krzyż na wstążce niebieskiej z białymi paskami, zaś napis na krzyżu mógł być różny w zależności od tego, kiedy otrzymali odznaczenie.

Srebrny Medal za Męstwo Wojskowe otrzymał od Włochów 8 kwietnia 1941 roku po bitwie pod Mechili gen. Erwin Rommel. Później otrzymał II klasę Orderu Wojskowego Sabaudii (Ordine Militare di Savoia)⁵⁶, najwyższego włoskiego odznaczenia wojskowego. Order został ustanowiony w 1815 roku przez króla Sardynii Wiktora Emanuela I. Był nadawany w pięciu klasach. Odznakę orderową stanowił krzyż o ostro zakończonych ramionach, między ramionami wieniec laurowo-dębowy. Na medalionie awersu, na czerwonym tle znajdowały

⁵⁴ Od 5 września 1942 roku, po kolejnej zmianie na krzyżu umieszczony był napis „AL VALOR MILITARE”.

⁵⁵ P. Sézanne, op. cit., s. 22, 23, 72–75. 10 maja 1943 roku wstążka została zmieniona na jednolicie niebieską.

⁵⁶ https://it.wikipedia.org/wiki/Erwin_Rommel [dostęp: 20.01.2017].

się skrzyżowane miecze, data „1855” i inicjały założyciela „VE”. Na medalionie rewersu godło dynastii sabaudzkiej: biały krzyż na czerwonym tle. Order noszony był na granatowej wstążce z czerwony pasem pośrodku.

Dla żołnierzy Afriki Korps walczących w Afryce Północnej rząd włoski przygotował odznaczenie *Medaille für den Italienisch-Deutschen Feldzug in Afrika* (*Medaglia commemorativa della campagna italo-tedesca in Africa*) – Medal pamiątkowy kampanii włosko-niemieckiej w Afryce⁵⁷. Miał on upamiętniać triumfalne zajęcie przez państwa Osi Egiptu, Kanału Sueskiego i całej Afryki Północnej. Brązowy medal przedstawiał na awersie postacie dwóch gladiatorów w hełmach włoskim i niemieckim walczące z krokodylem symbolizującym Wielką Brytanię, na rewersie zaś łuk triumfalny *Arco dei Fileni* (znany także jako *El Gaus*), wzniesiony z inicjatywy marszałka Italo Balbo w 1937 roku na granicy Trypolitanii i Cyrenajki, mniej więcej w połowie drogi z Trypolis do Egiptu⁵⁸. Po lewej stronie łuku umieszczono różgi liktorskie, po prawej swastykę, poniżej węzły sabaudzkie. Na obrzeżu znajdował się napis: po lewej stronie *CAMPAGNA ITALO-TEDESCA IN AFRICA*, zaś po prawej stronie: *ITALIENISCH-DEUTSCHER FELDZUG IN AFRIKA*, (Kampania Włosko-Niemiecka w Afryce). Medal zawieszony był na wstążce w paski zielono-biało-czerwono-biało-czarne, przedstawiającej połączone barwy Włoch i III Rzeszy. Medal był odznaczeniem nieoficjalnym, nadawanym tylko żołnierzom niemieckim jako odznaczenie zagraniczne. Odznaczeni nim żołnierze niemieccy nosili wstążkę odwróconą, aby dać pierwszeństwo barwom Rzeszy.

Ten krótki przegląd odznaczeń nadawanych za męstwo po obu stronach frontu, a także medali i odznak pamiątkowych, które powstały już po wojnie dla upamiętnienia toczonych walk i okazanego męstwa uzmysławia nam jak bardzo różnorodny był system nagród i wyróżnień, stosowany w Afryce Północnej przez walczące ze sobą armie. Aby móc je otrzymać i zawiesić na swojej piersi, każdy żołnierz gotów był na największe bohaterstwo, poświęcenie, przelanie krwi i narażenie życia. Wielu z nich rzeczywiście okupiło ich otrzymanie tą największą

---

⁵⁷ J.R. Angola, *For Führer and Fatherland*, R. James Bender Publishing, San Jose California 1987, s. 66–68.

⁵⁸ Łuk został zburzony w 1973 roku z rozkazu Kadafiego.

daniną, nie mogli odebrać ich osobiście, a informacja o ich bohaterstwie znajduje się jedynie w historycznych przekazach i na ich nagrobkach.

Izabela Prokopczuk-Runowska

Bibliografia

Źródła archiwalne

Dziennik Działań SBSK, rękopis, Instytut Polski i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie, IPMS, C. 317/II.

Lista imienna odznaczonych Krzyżem Virtuti Militari, maszynopis w Instytucie Polskim i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie, IPMS C.318/I, Dziennik Działań II Baonu SBSK.

Opracowania

Ailsby Ch., „Allied Combat Medals of World War 2”, z. 1, Partick Stephens limited 1989.

Alianci i państwa osi w walkach o Tobruk w 1941 r. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez WIH w dniu 9 grudnia 1991 r., red. nauk. T. Panecki, Wojskowy Instytut Historyczny, Warszawa 1992.

Angolia J.R., *For Führer and Fatherland. Military awards of the Third Reich*, R. James Bender Publishing, San Jose California 1987.

Biegański W., *Szczurami Tobruku ich zwali. Z dziejów walk polskich formacji wojskowych w Afryce Północnej w latach 1941–1943*, Warszawa 1988.

Brazier K., *The Complete Victoria Cross. A full Chronological Record of all Holders of Britain's Highest Award for Gallantry*, Pen & Sword Books Ltd, 2015.

Brodrick L., *Weston, Jack Keith (1912–1963)*, <http://adb.anu.edu.au/biography/weston-jack-keith-12003/text21501>, published first in hardcopy 2002, Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University, [dostęp:16.01.2017].

Burness P., *Heroes of Tobruk*, Australian War Memorial, https://www.awm.gov.au/wartime/49/burness_tobruk [dostęp: 15.01.2017]

Burness P., *Hunt, Jacob Geoffrey (1912–1941)*, <http://adb.anu.edu.au/biography/hunt-jacob-geoffrey-10575/text18783>, published first in hardcopy 1996, Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University, [dostęp:15.01.2017].

Cumpston J., *The rats remain: Tobruk Siege 1941*, Melbourne 1966.

Dorling T., *Ribbons and Medals*, London 1974.

Hill A.J., *Morshead, Sir Leslie James (1889–1959)*, <http://adb.anu.edu.au/biography/morshead-sir-leslie-james-11180/text19923>, published first in hardcopy 2000, Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University, [dostęp:15.01 2017].

Filipow K., *Order Virtuti Militari*, Warszawa 1990.

Ulani Karpaccy. Zarys historii pułku, red. J. Bielatowicz, Londyn 1966.

Kopański S., *Wspomnienia wojenne 1939–1946*, Londyn 1961.

Kotkowski Z., *Na kontynencie afrykańskim: Oddział Służby Transportowej S.B.S.K. i głosy na drogach żołnierzy Brygady*, Londyn 1972

Krogulec G., *Krzyż Walecznych*, Warszawa 1998.

Odrowąż Zawadzki Z., *Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich w obronie Tobruku*, „Niepodległość i Pamięć” 2002, nr 18.

Ordini Cavallereschi del Regno d'Italia ed Onoroficenze pontificie magistrali ed Estere, Edizioni Impero 1939.

Polacy w obronie Tobruku: materiały z sesji naukowej. Olsztyn 14–15 listopada 1991, pod red. Tadeusza Marii Gelewskiego, „Studia i Materiały WSP w Olsztynie” 1996, nr 83.

Puchalski Z., *Dzieje polskich znaków zaszczytnych*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2000.

Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich w obronie Tobruku, red. nauk. Janusz Zuziak, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2016.

Sézanne P., *Prontuario di Faleristica Ufficiale Italiana. Insegne al. Valore*, Parma 1993.

Stock J.W., *Tobruk: the Siege*, New York 1973.

Sukenik L., Novotný V., *Československá vyznamenání 1918–1948*, OBaZP servis Hodonin, 1997.

Staunton A., *Cawthorne, Cecil Hamilton (Jim) (1906–1985)*, <http://adb.anu.edu.au/biography/cawthorne-cecil-hamilton-jim-12300/text22089>, published first in hardcopy 2007, Australian Dictionary of Biography, National Centre of Biography, Australian National University, [dostęp: 15.01 2017].

Taubert R., *Wyprawa po „język”*, „Kombatant” 2003, nr 12.

Wawer Z., *Tobruk 1941*, Warszawa 2011.

Wesołowski Z., *Kawalerowie Orderu Virtuti Militari*, Hallmark Press, Miami 1992.

Internet

Australian War Memorial:

<https://www.awm.gov.au/people/P10676284> [dostęp: 12.01.2017];

<https://www.awm.gov.au/blog/2011/08/31/medals-of-a-rat> [dostęp:12.01.2017];

<https://www.awm.gov.au/people/rolls/R1511750/> [dostęp:14.01.2017];
<https://www.awm.gov.au/collection/RELAWM20120> [dostęp:15.01.2017];
<https://www.awm.gov.au/people/rolls/R1508927/> [dostęp: 16.01.2017];
<https://www.awm.gov.au/collection/REL31703.001> [dostęp:12.01,2017];
<https://www.awm.gov.au/collection/REL39783/> , [dostęp 20.01.2017];
https://www.awm.gov.au/wartime/49/burness_tobruk [dostęp: 15.01.2017].
Monument Australia: <http://monumentaaustralia.org.au/themes/people/foreigners/display/98881-gustav-ponath> [dostęp 20.01.2017].
The Sydney Morning Herald,
<http://trove.nla.gov.au/newspaper/article/17769072> [dostęp:14.01.2017].
The Numismatic Bibliomania Society [dostęp:16.01.2017]. http://www.coinbooks.org/esylum_v14n16a14.html
Lexikon der Wehrmacht
<http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/RommelE-R.htm>
[dostęp 20.01.2017].
„Die Deutsche Wochenschau”
<https://archive.org/details/1941-06-25-Die-Deutsche-Wochenschau-564> [dostęp 20.01.2017].
Odznaczenia pochodzą ze zbiorów Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie,
fotografie z Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie

As a Reward for Bravery. On the Chest and on the Gravestone – Decorations for the Battle of Tobruk

Keywords

Tobruk, “the Rats of Tobruk”, the decorations, the Independent Carpathian Rifle Brigade

Summary

The defense of Tobruk in 1941 was the first military success of the Allies. The soldiers were rewarded for their bravery with distinctive decorations in their countries and sometimes in allied states. The article presents awards received by soldiers of the British Community, Poland, Czechoslovakia and, on the other hand, Germany and Italy. The text mentions people who have been honored and their deeds, as well as those posthumously awarded. Even during the siege, the medals were commemorating the “Rats of Tobruk” were made. After the war, the “Tobruk Rats” Association was formed in Australia, gathering former soldiers, reminding them of the past days by releasing, among others, anniversary medals and stamps.

Als Preis für die Tapferkeit. Für die Brust und für das Grabmal – Auszeichnungen für die Kämpfe um Tobruk

Schlüsselworte

Tobruk, „Ratten von Tobruk“, Auszeichnungen, Selbständige Karpatenschützenbrigade

Zusammenfassung

Die Verteidigung von Tobruk im Jahre 1941 war der erste militärische Erfolg der Alliierten. Für ihre Tapferkeit waren Soldaten nach den Auszeichnungssystemen belohnt, die in ihren Ländern gegolten hatten, aber manchmal auch nach den Auszeichnungssystemen der Alliierten Staaten. Im Artikel werden Auszeichnungen dargestellt, die Soldaten von British Commonwealth, Polen, Tschechische Soldaten, und auf der anderen Seite Deutsche und Italiener erhielten. Es werden Beispielpersonen genannt, die damit geehrt wurden und ihre Taten, sowie auch diejenigen, die posthum ausgezeichnet wurden. Noch während der Belagerung wurden Erinnerungsmedaillen für „Ratten von Tobruk“ gefertigt, und nach dem Krieg ist in Australien die Vereinigung „Ratten von Tobruk“ entstanden, in der sich ehemalige Soldaten vereinigen und die an die vergangenen Tage erinnert, in dem sie u.a. Jahrestagmedaillen und –Abzeichen herausgibt.

Награда за смелость. Посмертные ордены и медали на грудь за бои за Тобрук

Ключевые слова

Тобрук, «Крысы Тобрука», награды, Самостоятельная бригада стрелцов карпатских

Краткое содержание

Оборона Тобрука в 1941 году была первой победой армии союзников. За свою храбрость солдаты получили ордена в соответствии с системой наград стран их происхождения и время от времени стран союзников. Статья указывает награды получаемые солдатами Британского содружества наций, поляками, солдатами из Чехословакии, а также германцами и итальянцами, примеры лиц, которые получили такие награды, их действия, а также посмертные ордена. Еще во время оккупации были сделаны сувенирные медали для «Крыс Тобрука», но после войны, в Австралии появилась Ассоциация «Крысы Тобрука», объединяющая бывших солдат и напоминающая о прошлых событиях, издавая медали, в том числе, юбилейные и марки.